

LAMMAS ja KITS

Eesti Lamba- ja Kitsekasvatajate Liidu kuukiri

Jaanuar 2020

Head lamba- ja kitsekasvatajad!

Soovin teile kõigile edukat ja rahulikku 2020. aastat. Möödunud 2019. aasta oli Liidu juhatusel tõine, pingeline, kuid samas väljakutseid pakkuv periood. Aasta algul toimus juhatuse koosolek, kus seati prioriteedid järgneva aastaks ja ka edaspidiseks: 1) infokiri ja koduleht; 2) tõulooma müügi promo; 3) poliitikates osalemine. Kuidas seatud plaanidega hakkama on saadud? Küsimus, millele juhatus püüab veel sel kuul vastata, kuid igatahes ilmub infokiri projekti rahade toel alates märtsist 2019.

Lambakasvatuse sektoris on üle kahekümne aasta toimunud lammaste arvu vähenemine. Arvud, mis näitavad kahanemist pole veel väga suured, kuid aren-

Loomade toitmine ei käi alati traktori või hargiga.

guid sektoris peegeldavad ometi. Kui aastani 2016 võis täheldada eelkõige väikeste karjade arvu vähenemist, kusjuures lammaste koguarv ikkagi kasvas, siis nüüd on lammaste arv teist aasta järjest vähenemas. Ilmselt on põhjuseid palju, kuid kindlasti on üks põhiline tegur loomade eest saadav madal hind. Siin seisab juhatusel, kui ka kogu Liidul, ees tõsine väljakutse — tegeleda müügitöö koordineerimise ja erinevate ostjate leidmisega, et suurendada oma liikmete tegevuse tulukust. Mõtteid ja ettepanekuid, kuidas edasi liikuda on tehtud, nüüd jääb leida töötav lahendus ja asjaga edasi minna.

Liikmetest niipalju, et Liitu kuulub ligikaudu 10% lambaid omavatest majapidamistest. Meil on aasta alguse seisuga 178 liiget, millest jõudluskontrollis on 39 karja. Vaadates, kui palju lambakasvatajaid tegeleb aretustööga, siis see on karjade koguarvust 2,4%, mis on ilmselgelt liiga vähe, et tagada ühtlase kvaliteediga noorte lammast müüki. Samas on hea meel tõdeda, et jõudluskontrolli teostavate karjade arv on võrreldes eelmise aastaga kasvanud.

Liit osaleb aktiivselt läbi erinevate töörühmade järgmise eelarveperioodi põllumajandusmeetmete väljatöötamises. Mõningad probleemid on saanud juhatuses läbiarutatud, kuid suurema osa liikmete arvamuse teadasaamine on keeruline. Tean, et tagasiside saamine on iga organisatsiooni puhul väljakutse. Info kiire liikumine ja tagasiside on garantii, et juhatus tegeleb õige asjaga meie kõigi huvides.

Eelmisel aastal vahetus meil tegevmeeskond. Loodan, et tegevjuhi Vallo Seeraga olete kõik juba tuttavad ja aretusspetsialisti Karmen Tenderiga kohtute juba õige pea. Käesolev aasta on Liidule tõine, eriti eesti valgepealise ja eesti tumedapealise lambatõu aretusprogrammide näol ja meie kõigi huvide kaitsmisel. Olgem siis julged ja aktiivsed kaasa rääkima ja ettepanekuid edastama!

Urmas Aava,

Eesti Lamba- ja Kitsekasvatajate Liidu juhatuse esimees

JAANUARI NUMBRIS:

2019. aastal toimunud ELKL üritustest _____ **2**

Loomakasvatajate ja suurkiskjate suhetest _____ **2**

Tagasisivaade aastale 2019 _____ **4**

Aasta 2019 lambakasvataja pilgu läbi _____ **5**

Konsulent kirjutab _____ **7**

Lamba- ja kitsekasvataja kontoritöö meelepea _____ **8**

2019. aastal toimunud ELKL üritustest

Karmen Tender,
aretustöö koordinaator

Möödunud aasta oli ELKL jaoks väljakutseid pakkuv ning pidevalt rõõmu ja põnevust valmistav. Toimus mitmeid muudatusi, uuendusi ning üritusi. Kõik ikka selleks, et Eesti lamba- ja kitsekasvatajaid aina targemalt aidata, nende tööd väärtustada ning rohkem inimesi loomakasvatamise pisikuga nakatada.

ELKL oli kohal Maamessil, mis pakkus osalejatele küll piisavalt närvikõdi, ent andis vastu ka niivõrd palju positiivseid emotsioone. Täname kõiki osalejaid ja huvilisi ning kohtume juba Maamessil 2020!

Üks möödunud aasta tähtsamaid kordaminekuid oli tekseli aretusprogrammi heakskiitmine. See annab tekseli jäära kasutavatele senini Eesti valgepealise töu aretajatele võimaluse kanda sobivad loomad tekseli tõuraamatusse. Loodan, et aretusprogrammi olemasolu pakub senisest rohkem motivatsiooni alustada tekseli tõugu lammaste pidamist.

Möödunud aasta õppereis viis meid Hollandisse. Sai külastatud tapamaja, karjamaade hooldamisele suunatud lambakarja, hobuse-, kaameli- ja lambalüpsifarmi, kogumiskeskust ning ka mõnda turismiattraksiooni. Kindlasti jätkame õppereiside korraldamist ka tulevikus. Samuti viime läbi mitmekülgseid koolitusi, millest iga lamba- ja kitsekasvataja saaks juurde uusi oskusi, teadmisi või nippe, mida enda karjas rakendada.

Positiivset tagasisidet sai osalemine Eesti Põllumajanduse Aastanäitusel, selle raames toimunud lamba- ja kitsekasvatajate aastakonverents ning järgnenud ELKL sügisseminar. Kõigest toimunust ja muust põnevast saab lähemalt lugeda meie möödunud aasta kuukirjadest.

Soovin teile kõigile ilusat alanud aastat ja toredaid elamusi pakkuvat koostööd Eesti Lamba- ja Kitsekasvatajate Liiduga!

Loomakasvatajate ja suurkiskjate suhetest 2019. aastal

Tõnu Talvi,
Keskkonnaameti looduskaitse peaspetsialist

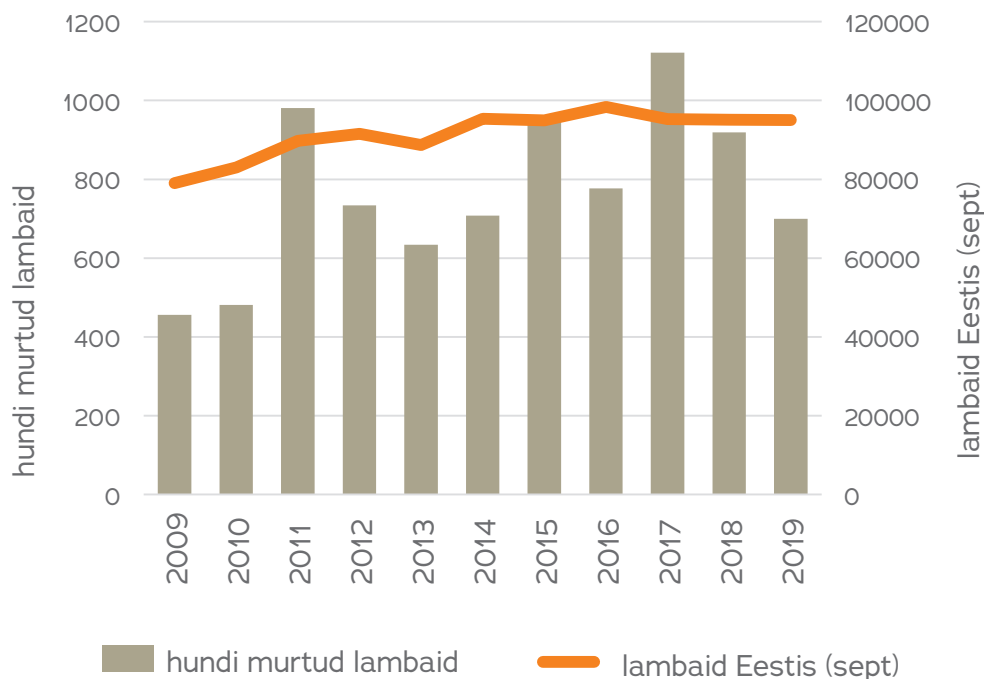
Eesti on rikas maa, kus looduses on oma elujõuline koht ka suurkiskjatel hundil-karul-ilvesel. Samas püsib, ja kohati isegi laieneb, meil ekstensiivne karjatamisel põhinev loomakasvatus. Suurkiskjate (eriti hundi ja ilvese) harjumuspäraseks ja sageli ka ainsaks toiduks on aga murtavad saakloomad. Sellise naabrussuhte püsival kokkupuutel on aeg-ajalt konfliktide tekkimine paratamatu. Eestis on ülekaalukalt kariloomadest valdavaks murdmisobjektiks lammast ja murtjaks hunt.

Eestis on üle kümne aasta toiminud looduskaitseoluliste loomaliikide, sh suurkiskjate poolt põllumehele tekitatud kahjustuste ning kahjustuste ennetustööde riigi poolt hüvitamine. Selle toimimise käigus on loomakasvatajatel võimalus Keskkonnaametile teatada tekkinud kahjust ning sündmuse akteerimise järgselt taotleda kaotuse riigipoolset hüvitamist. Sellise programmi raames koguneb andmestik suurkiskjate rünnete esinemise ja nende ulatuse kohta.

Möödunud aasta oli suurkiskjate poolt loomakasvatajatele põhjustatud kahjude osas tavapärane. Pikemalt tagasi vaadates võib vaadeldavas konfliktis näha isegi mõningasi positiivseid trende (vt joonis). Keskkonnaameti koostatud aktide järgselt murdi kogu Eestis hundi poolt 2019. aastal vähemalt 566 lammast. Kahjude hüvitamise menetlusprotsessi käigus täpsustub see arv koostatud aktide, esitatud kahjutaotluste ja muude tõendite võrdleval läbivaatamisel. Esiatselt võib seega praegusel hetkel (jaanuar 2020) hinnata, et hunt murdis meil eelmisel aastal umbes 700 lammast. Lisaks on kinnitamist leidnud hundi poolt 3 kodukitse ja 19 vasika ning ligi 20 koera murtmine. Ilvese asurkonna arvukus on meil juba mitu aastat depressioonis, seetõttu registreeriti 2019. aastal tõenäoliselt ilvese põhjustatuna kuue lamba hukkimine.

Piirkonniti toimus enam lammaste ründeid Põhja- ja Kesk-Eestis. Maakondadest on murtud lammaste

Joonis. Hundi poolt murtud ja ametlikus registris olevate lammaste arv Eestis.

arvu poolest esikohal Raplamaa (2019.a. vähemalt 117 lammast). Enamus lambaid murti sealjuures Rapla ja Kehtna vallas. Teine konfliktiderohke piirkond oli Harjumaa, kus maakonna lõuna- ja lääneosas (valdavalt Kose, aga ka Anija, Saue, Lääne-Harju jm vallas) murti hundi poolt vähemalt 109 lammast. Teistest veidi enam (poolsada murtud lammast) kahjusid toimus veel Pärnu- ja Järvamaal. Ülejäänud hundi ründed jagunesid maakondade vahel ligikaudu võrdselt (maakonna kohta murtud paar kuni paarkümmend lammast). Ründete ulatuse ja esinemiskohtade põhjuste analüüsil ilmneb loogiline positiivne seos piirkonnas peetavate lammaste arvu ning teadaolevate hundikarjade arvu ja seisundi vahel. Konflikt tekib enamasti ikka selgelt esindatud vastaspoolte olemasolu korral.

Keskkonnaamet hüvitab osaliselt ka kiskjakahjude ennetamiseks rakendatud kulutusi. Meie oludes on sellisteks meetmeteks korralikult rajatud ja efektiivselt töötavad karjaaiad ning väga tõhusad karjavalve-

koerad. Eelmisel aastal maksti suurkiskjate kahjude ennetustööde kulutuste katmiseks osalist, 50%-list, hüvitist 38 loomakasvatajale. Kokku maksti selliste hüvitistena välja 77810 €. Teostatud ennetustööde käigus rajati üle Eesti ligi 54 km karjaaedu ning osteti ja pandi tööle 17 karjavalvekoera. Senine üha kasvav kogemus viitab, et tulemuslikuma karjakaitse tagavad samaaegselt toimivad korralikud karjaaiad, karjavalvekoerad ja omanikuvastutus.

Loomakasvatajate ja suurkiskjate vaheliste suhete leevendamise, konfliktide ennetamise ja hüvitamisprotseduuride kohta leiab detailsemat informatsiooni Keskkonnaameti infokanalitest ning ameti kohapealsete ekspertide käest. Loodetavasti on kõik osapooled huvitatud, et meie maal püsiks kõrvuti nii traditsiooniline maamajandus kui ka rikas loodus. Hea naabrusuhte hoidmisse saab omalt poolt panustada ka iga loomakasvataja.

Tagasivaade aastale 2019

**Merle ja Mart Leibur,
Kolotsi talu perenaine ja -mees**

Oleme väike peretalu Võrumaal. Laudas on 40 lüpsikitse, kelle piimast oleme 8 aastat juustu teinud. Alustasime nelja kitsega ja edasi kasvasime karja oma materjalist. Aeglase kasvu eeliseks oli see, et teadmiste ja kogemuste omandamiseks jäi piisavalt aega. Alguses proovisime piimast teha erinevaid tooteid — juustu, jogurtit, võid, toorjuustu ja määrdjuustu. Nüüd oleme leidnud, et kõige sobilikum meile on laagerdunud juust. Viimase nelja aasta jooksul oleme väljatöötanud oma originaalretsepti.

Karjakasvatus

Peamiseks eesmärgiks aastaks 2019 oli loomade selektsioon ja piima kvaliteedi parendamine.

Oleme tunnustatud mahetalu. Eelmisel aastal toimus maailmas meile kauaoodatud ärkamine keskkonna teemade osas. Mahe loomapidamine on olnud meile alusest peale väga oluline nii loomade kui ka keskkonnanahoiu seisukohalt.

Perenaine ja kitsed karjamaal. Foto: K. Karu

Kõik loomad peavad saama liigile võimalikult omased elutingimused. Seda järgides oleme pidanud tegema otsuseid, mis tõstavad tootmiskulusid. Üks neist on tagada loomadele pääs karjamaale ja võsasse. Majanduslikult on mõistlikum loomi sees pidada. Sees pidades saab optimeerida söödakulusid tunduvalt lihtsamalt — tasakaalustatud sööt ja gruppides söötmine. Karjamaade kasutamisel on asi tunduvalt keerulisem. Kõigepealt peab parasiiditõrjeks tekitama rotatsiooni-süsteemi mitme karjamaaga. Kõigil karjamaadel peab olema piisavalt joogivett ja erinevat taimestikku. Kitse söödaratsioonist ligi 75% moodustavad lehed, võrsed ja puukoor. Selliseid karjamaid ei ole lihtne rajada. Õnneks on Lõuna-Eesti loodus selleks väga sobilik. Siin on väikesed karjamaad eraldatud üksteisest võsariipudega. Aga piireid peab hooldama ikkagi. Lisaks on

veel kiskjaoht. Ükskõik millist kiskjakaitse meetodit kasutada, on see ikka lisakulu.

Kui vaadata ainult kitsede seisukohast, siis ei ole seespidamisel ühtegi eelist. Piimakust tõstev toit on vajalik pidajale, mitte kitsele. Puukide tekitatavad haigused on tülikad eeskätt inimestele. Loomad põevad haiguse mõne päevaga, ilma suuremate vaevusteta.

Kokkuvõtteks võiks võrdluse tuua inimestega — kas meie tahaksime elada vanglas, kus meid toidetakse kolm korda päevas, on soe ja kuiv ning lubatakse omavahel suhelda ning ringi liikuda?

Meie eesmärk on tulu teenimine mitte loomade heaolu arvelt vaid teha tööd tõu- ja tootearendusega. Eesti Maaülikooli söötmisteaduse õppejõud Meelis Ots ütleb, et piima kvaliteedi parendamisel on kõige suurem osa geneetikal. Seda parendame ka oma karjas pidevalt. Sinna hulka kuulub ka piima maitsemine ja selle alusel selektsioon.

Juustutootmine

Nagu loomapidamises oli ka juustutootmises 2019. aasta märksõnaks keskendumine kvaliteedile ja innovatsioonile. Kevadel lansseerisime kaks uut juustusorti: kuue kuulise laagerdusega tugevamaitselise juustu “Kolotsi Prints Eduard” ning Kolotsi sinihallitusjuustu. Need tooted jätkavad meie tootearenduse suunitlust omapäraste, originaalsete ja “iseloomuga” juustude tootmise poole.

Laienes ka meie kliendibaas. Oleme uhked, et meie juustusid serveerivate restoranide hulgas on mitmed “Höbelusikas” 2018. ja 2019. aasta konkursside laureaadid.

Möödunud aastal jõudis klientideni Kolotsi talu sinihallitusjuust. Foto: A. Teiss

Kolotsi talu linnulennult.
Foto: E. Leibur

Viis aastat kestnud intensiivne tootearendus on andnud meile tooteportfelli, kus domineerivad algupärase Kolotsi talus loodud juustusordid ning võime seega kasvavale konkurentsile julgelt vastu astuda.

Ka finantsiliselt on Kolotsi talu seis möödunud aasta jooksul tugevnenud. Teostasime meierei remondi ja laienduse ning 2019. aasta tõi rekordilise käibe ja kasumi.

Võime kokkuvõtteks öelda, et aasta 2019 oli Kolotsi talule igati edukas. Täitusid meie arenguplaanid nii karjakasvatustes kui ka juustutootmises. Usume, et Kolotsi püsiva arengu pandiks on iseseisev, ainult endale lootev majandamine, intensiivne tootearendus ja piima kvaliteedi parendamine ning konservatiivne finantspoliitika.

Aasta 2019 lambakasvataja pilgu läbi

Tiina Vester,
lambakasvataja ja konsulent

Aastavahetusel leiame tihtipeale end mõtetelt, mis sai korda saadetud ja mida võiks tuua uus aasta. Näen, et lambakasvatuse poolepealt on kasvatajatel potentsiaali, kuid selle rikub tihtipeale sööt. Lugesin hiljuti esimesest kuukirjast „Lammas ja Kits” artiklit „Lammaste eksport 1993. aastal” ja minu üllatuseks on tänapäeval samad mured, mis tol ajal. Ainult selle vahega, et siis saadi eksporditud loomade eest head hinda. Aga loomade kvaliteedi mure oli siis ja on ka praegu. Selleks, et loomade kvaliteeti parandada, tuleks rohkem investeerida rohumaa uundamisse. Tean, et see ei ole odav, veel eriti kui elad saarel, kus muld koosneb enamasti kividest (loe: kus kivide vahel natuke mulda). Aga kui tahta toota ilusaid, terveid ja lihakaid loomi, siis on sööt kõige olulisem. Ka kehvadel maadel tegutsevatel kasvatajatel võiks olla varuks mõni hea rohuma, kus sööta varuda ja vajadusel tallesid karjatada.

Kindlasti on neid, kes 2019. aasta liha kokkuostuhindade juures leiavad, et maade uuendamisel ei ole mõtet. Siiski — kui tahta areneda, siis peab ka inves-

teerima. Kui tahta lamba kvaliteeti tõsta, siis tuleks ikkagi uuendada rohumaid, sest see võib hoida lambakasvatat lihaturul konkurents. Vastasel juhul ei ole head hinda ega ilusat, kvaliteetset looma.

Eks kasvataja saab palju ära teha, et ta loomad oleksid ilusad, kuid mis on selle vaeva hind? Praegusel hetkel ei ole lambakasvatus just väga tasuv majandusharu, aga siiski leidub entusiaste, kes vaatamata ebaõnnestumistele ja madalale hinnale ei loobu, vaid rühivad edasi. Olen alati imetlenud põllumeeste järjekindlust, sest on üks risk, mida nad kunagi ette ei tea — see on ilm. Ilmataadi vingerpusside kiuste jätkavad nad lammaste kasvatamist. On talupidajaid, kelle ainuke sissetulek oleneb lambakasvatusest. Sel juhul on eriti oluline turustada ilusamaid loomi parema hinnaga ja mitte loota ainult toetustele.

Kuna praegu on vaikne periood lambakasvatustes, siis ongi minu soovitus tõmmata kokku möödunud aasta tegemised: mis läks hästi, mis halvasti, ning teha uusi tegevusplaan. Soovitan plaanitavad tegevused kuude

Lambad mõnulemas taastatud alvaril. Kui hoida loomkoormus piisav ja omada kultuurohumaid, kus tallesid hiljem karjatada, on ka nii võimalik toota ilusaid loomi. Foto: T. Vester

kaupa kirja panna ehk siis koostada endale tegevuste kalender. Kindlasti oleneb planeerimine ka tootmise suurusest, kuid leian, et tühja ei lähe kirjapanemine nii väike- kui suurtootjal. Poegimis- ja heinaaja virrvarris ununevad tihti tähtsad toimingud nagu lammaste roojaproovide ja ussikuuride tegemised. Plaane võib ka veel täpsemaks ajada nagu näiteks karjatamise planeerimine — pannes kirja ajaliselt, kus koplis antud loomad mingil kindlal ajahetkel rohtu nosivad.

Ei ole uudis, et lambakasvatusega käsikäes käivad ka kiskjad: hunt ja šaakal. Eriti murelikuks teeb šaakali olukord, sest tema on selline salapärane loom, kellest veel väga palju ei teata. Kardan, et tema hävituslik mõju on veel ees. Eks ka hundiga on probleeme, kuid paljud lambakasvatajad on võtnud selle ohjamiseks

karjavalvekoerad või teinud kõrged nn „hundikindlad aiad“. Kuid mis saab nendest kasvatajatest, kes ei ole koerainimesed, vaid üdini lambainimesed?

2019. a. algusest lahvatas nn musta liha skandaal, mis tegi paljudki lambakasvatajad ärevaks, kuid praeguseks hetkeks on see teema maha vaikinud. Loode-tavasti laheneb olukord nii, et maaelu traditsioone ei hävitata ja lambakasvatajad ei pea ennast kurjategijatena tundma.

Soovin lambakasvatajatele kindlat meelt alanud aastaks, sest lambakasvatus ei ole kerge! Oma tegevusi plaanides, plaanige sinna sisse ka endale puhkust, et oma patareisid laadida ja helgema pilguga tulevikku vaadata!

Uinuv talleke, mäletsev uteke ja puhkus igapähele!
Foto: T. Vester

Tubli karjavalvekoer on nõus lammastega jagama päikesevarju kuumal suvepäeval. Foto: T. Vester

KONSULENT KIRJUTAB:

Kes on konsulent, mis on nõuandeteenus ja miks seda kasutada?

Katrin Tähepõld, konsulent

Konsulent on inimene, kes omab teatud valdkonnas kõrget pädevust — ta käib ennast pidevalt täiendamas, on kursis turul toimuvaga ja omab valdkonnast head ülevaadet. Konsulendiks saamisele on eelnenud mitu aastat valdkonnas tegutsemist, päevi kestnud koolituse läbimine, hulga paberite täitmine ja eksami läbimine kolmeliikmelise komisjoni ees. Lisaks peab konsulent oma pädevust iga 3-5aasta tagant taastõendama.

Hetkel on Eestis olukord, kus nõustamist toetatakse järgnevas loetelus kuni 90% teenuse hinnast (käibemaksuta): looma- ja taimekasvatus, mahepõllumajandus, metsamajandus, aiandus, mesindus, maaparandus, põllumajandussaaduste töötlemine, keskkonnakaitse ja loodushoid, nõuetele vastavus, töötervishoid ja tööohutus ning toetuste taotlemine. See tähendab, et 41,45€ tunnisust maksab klient/talunik 4,15€. Kokku saab üks klient aastas võtta nõu kuni kakskahle täislepingu ehk 3000€ eest nõustamist (millest omanik tasub 10%). Omaniku jaoks on see kuni 72 tundi kõige kõrgemat ja kvaliteetsemat nõu aastas, mida Eestis on võimalik saada. Miks jätta

see võimalus kasutamata? Võib-olla teile piisab 10-st tunnist nõuandeteenusest, et lahendada mitu aastat peavalu tekitanud probleemi?

Hetkel, kus lamba- ja kitsekasvatus on üsna raskes olukorras, kulub ilmselt igale talunikule ära nõuanne, kuidas kulutusi vähendada ja/või tootlikkust suurendada. Leida üles oma farmi kitsaskohad ning samas otsida võimalused nende lahendamiseks. Algajatele lambakasvatajatele on võimalik jagada kasulikke kontakte, infot neid eesootava kohta jne. Kogenud lambakasvatajale on abiks nõu inimeselt, kes on näinud, mis mujal farmides toimib ja mis mitte. Eks igal konsulendil on ühel või teisel alal rohkem ekspertiisi — kes tunneb paremini looma tervisega seonduvaid küsimusi, kes on pädevam hindamaks sööta ja ratsioone, kes aga mõistab paremini PRIAtoetustega seonduvat. Aga endale sobiva inimese leiata kindlasti.

Kui konsulendi kasutamise võimalus teis huvi tekitas, siis lisainfo ja konsulendid leiata lehelt www.pikk.ee

Värvitäpi saanud lambad vaatavad huviga konsulendi poole, et mida ta nüüd välja mõtleb! Foto: K.Tähepõld

Katrin Tambet, Maatar OÜ

“Omast kogemusest võin öelda, et eriti hindamatu väärtusega on konsulenditeenus alustavale lambakasvatajale, kellele konsulent on korraga nii õpetaja, nõustaja kui ka tugisik, kellega koos samm-sammult edasi astuda. Kogemustega lambakasvataja vajab konsulendi abi siis, kui oma teadmistest ja kogemustest ei piisa — kui tekib ootamatu või uus olukord, kui on vaja langetada olulisi otsuseid või astuda oma lamba- ja kitsekasvatuse arendamisel veel seni tundmatutesse suundadesse. Või siis lihtsalt saada kinnitust, et oled õigel teel.”

Rubriigis KONSULENT KIRJUTAB avaldame lamba- ja kitsekasvatuskonsulentide poolt loodud originaalartikleid. Artiklite valmimist toetab:

mes nõuandeteenistus
www.pikk.ee

*Kus paber peaseb vastu võtmast,
mis peale pannakse.*
(Eesti vanasõna)